

Matylda Pachowicz

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9326-6411>

Model wsparcia osoby neuroróżnorodnej na różnych etapach edukacji

ABSTRAKT: Obecnie dokonuje się wiele zmian w postrzeganiu autyzmu – można dostrzec dwie perspektywy jego ujmowania. Pierwsza jest oparta na dyskursie medycznym, w którym spektrum autyzmu definiowane jest jako całościowe zaburzenie rozwoju, niepełnosprawność. Druga perspektywa, wynikająca ze zmian diagnostycznych, ujmuje autyzm jako odmienny, unikalny model rozwojowy (który występuje wśród ludzi wszystkich kultur i narodowości, o każdym możliwym poziomie intelektualnym czy genotypie). Definiując spektrum autyzmu jako spektrum odmienności rozwojowej (a nie jako zaburzenie czy chorobę), możemy dostrzec ogromne zróżnicowanie i indywidualizm tej grupy osób (Ławicka, 2019, s. 11–14). Jednak, ze względu na zaburzenia integracji sensorycznej, trudności w koncentracji uwagi oraz współwystępujące problemy natury emocjonalnej i psychicznej, wiele osób z autyzmem doświadcza problemów w nauce, na różnych etapach edukacyjnych. Osobą, która może zmniejszyć ryzyko doznawania przez nich niepowodzeń oraz sytuacji traumatyzujących jest Asystent ucznia/studenta. Przykładem wdrożenia takiego rozwiązania na poziomie szkolnictwa wyższego jest projekt „Asystent studenta z ASD”.

SŁOWA KLUCZOWE: uczeń o SPE, inkluzja, edukacja włączająca, spektrum autyzmu, student z ASD, asystent, neuroróżnorodność, neuronietypowość, model rozwojowy

Kontakt:	Matylda Pachowicz matylda.pachowicz@amu.edu.pl
Jak cytować:	Pachowicz, M. (2023). Model wsparcia osoby neuro różnorodnej na różnych etapach edukacji. <i>Forum Oświatowe</i> , 36(2), 97–108. https://doi.org/10.34862/fo.2023.2.5
How to cite:	Pachowicz, M. (2023). Model wsparcia osoby neuro różnorodnej na różnych etapach edukacji. <i>Forum Oświatowe</i> , 36(2), 97–108. https://doi.org/10.34862/fo.2023.2.5

WPROWADZENIE

Edukacja włączająca opiera się na idei integrowania dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz rozwojowymi z jego najbliższym otoczeniem społecznym. Takie dziecko włączane jest do szkoły najbliższej miejscu jego zamieszkania. Nauczyciele wyrażają jednak liczne obawy związane z włączaniem uczniów z niepełnosprawnością do placówek ogólnodostępnych. Są zwolennikami włączania dzieci z zaburzeniami motorycznymi lub sensorycznymi (w lekkim stopniu), niechętnie podchodzą jednak do integracji dzieci z poważnymi problemami w nauce czy w zachowaniu, w szczególności z niepełnosprawnością intelektualną (Pachowicz, 2018). Liczne badania wskazują, że nauczyciele często prezentują warunkowe podejście do kształcenia integracyjnego oraz inkluzyjnego, uważając że tylko uczniowie z niewielkim stopniem niepełnosprawności mają szansę na integrację w szkołach i przedszkolach ogólnodostępnych (Pachowicz, 2018). W szczególnej sytuacji są dzieci z autyzmem, które doświadczają wielu trudności natury społecznej i komunikacyjnej, na które nakładają się problemy emocjonalne i psychiczne.

Obecnie obserwuje się duże zmiany związane z ujmowaniem trudności natury edukacyjnej dotyczące uczniów z autyzmem. Do niedawna dominującym w myśleniu o osobach neuro nietypowych był dyskurs medyczny – koncentrowanie się przede wszystkim na nieprawidłowościach w rozwoju i odstępstwach od szeroko rozumianej normy. Głównym zadaniem specjalistów w tym paradygmacie było więc wyrównywanie deficytów. Obecnie coraz częściej podejmuje się próby poznania i zrozumienia sposobu komunikowania się osób neuro nietypowych – bez uznawania, że jest on niewłaściwy czy zaburzony. „Taka narracja, związana z akceptacją odmienności komunikacyjnej drugiego człowieka, jest bodajże pierwszym i najważniejszym elementem skutecznej i satysfakcjonującej dla obu stron komunikacji” (Janiak i Janiak, 2022, s. 158).

OSOBA NEURONIETYPOWA – WYZWANIA ROZWOJOWE

Osoby w spektrum autyzmu (ASD)¹ mogą charakteryzować się szczególnymi właściwościami, takimi jak: znakomite zdolności pamięciowe czy szybkie przyswajanie rozległych obszarów wiedzy. Niejednokrotnie cechuje je zdolność i pasja do szczegółowego badania i poszerzania wiedzy w określonych dziedzinach, często wąskich i specjalistycznych. Ich mocną stroną może być konsekwentne dążenie do wyznaczonego celu i niezłomność w działaniu. Jednocześnie mogą doświadczać trudności w zakresie rozumienia zasad obowiązujących w świecie społecznym, co przekłada się na poczucie „nieadekwatności” w określonych sytuacjach. Słabe rozumienie kodu społecznego powoduje częste niedostosowanie do okoliczności, a w konsekwencji odczuwanie lęku w sytuacjach społecznych, zwłaszcza w bezpośredniej rozmowie czy we współpracy z innymi (Grandin i Panek, 2016).

Charakterystyczny dla osób z autyzmem jest lęk przed zmianą i silne przeżywanie nagłych, niespodziewanych sytuacji, stąd częste problemy adaptacyjne. W sytuacji dla siebie nowej lub niezrozumiałej mogą one odczuwać silne zdenerwowanie albo zniecierpliwienie. Nagromadzenie stresujących czynników może doprowadzić do wybuchu nagromadzonych emocji, który trudno im kontrolować. Pod wpływem silnego stresu niektóre osoby z autyzmem wykazują gwałtowną reakcję emocjonalną, inne wycofują się nagle z interakcji (Janiak i Janiak, 2022, s. 54)². W odbiorze otoczenia, reakcja ta może się wydać nadmierna i nieadekwatna do sytuacji. Co więcej, osoba z ASD może też

ulegać negatywnym autostereotypom. Biorą się one z uproszczonej wizji tego, czym jest samo spektrum, również dla kogoś, kto w nim jest. Kiedy dojdzie do tego niewiara we własne możliwości i trauma przeszłych porażek, to przekonanie, że jest się skazany/a na społeczną klęskę, może się stać samospełniającym proroctwem (Janiak i Janiak, 2022, s. 151).

Wiele osób z autyzmem doświadcza problemów w nauce z powodu zaburzeń koncentracji uwagi, wynikającej najczęściej z współwystępującej nadpobudliwości psychoruchowej. Do tego nakładają się problemy natury emocjonalnej i psychicznej (Grandin i Moore, 2022, s. 143–165). Zdecydowana większość osób z ASD ma zaburzenia integracji sensorycznej, najczęściej o charakterze nadwrażliwości (np. słuchowej, węchowej, wzrokowej, dotykowej). Uczeń z ASD może więc prezentować niezrozumiałe i dziwne dla otoczenia zachowania autostymulacyjne (określane jako *stimy* – powtarzalne ruchy ciała, służące samoregulacji; Janiak i Janiak, 2022, s. 54–58).

Należy jednak pamiętać, że osoby w spektrum autyzmu bardzo się od siebie różnią, każda z nich może prezentować rozmaite cechy i odmienne zachowania (zakres

1 Na poczet niniejszego artykułu wymiennie stosowane są takie pojęcia jak: osoba w spektrum autyzmu, osoba z ASD, osoba w spektrum, osoba neuronietyпова/neuroróżnorodna, osoba z autyzmem.

2 Obecnie krótkotrwałą, gwałtowną reakcją na obciążenia psychiczne i fizyczne określa się jako *melt-down*, a wycofanie z kontaktu w wyniku sytuacji przeciążenia określa się jako *shutdown*.

objawów wykazuje ogromną różnorodność). Wspólnym mianownikiem są problemy natury społecznej i komunikacyjnej. W roli ucznia czy studenta mogą być one małomówne i wycofane albo niezwykle bezpośrednie i rozmowne. Większość osób w spektrum dosłownie rozumie kierowane do nich komunikaty, dlatego metafory, żarty czy skróty myślowe, mogą okazać się dla nich trudne do zrozumienia. Doświadczane problemy komunikacyjne często prowadzą do budowania niekorzystnego obrazu osoby z ASD jako nieuprzejmej czy źle wychowanej. W wyniku zwiększonego ryzyka doznawania niepowodzeń na różnych etapach edukacyjnych oraz wielu sytuacji traumatyzujących, bardzo dużo osób w spektrum doświadcza stanów lękowych czy depresyjnych. Niejednokrotnie rodzice i opiekunowie wypierają i negują diagnozę dziecka, co w konsekwencji prowadzi do sytuacji, w której systemowe wsparcie nie będzie budowane. „Pokłósiem tych i innego rodzaju trudności na etapie zderzenia z systemem edukacji stają się zaburzenia współwystępujące. Zaburzenia lękowe, epizody depresji, zaburzenia odżywiania – na ich destrukcyjny wpływ szczególnie narażeni są uczniowie w spektrum, stale spychani na margines *społecznego niedostosowania*” (Janiak i Janiak, 2022, s. 92).

Brak racjonalnego wsparcia osoby doświadczającej takich trudności może spowodować regres rozwojowy (mimo dużego potencjału intelektualnego), a w dalszej kolejności – postępujące wykluczenie społeczne. W relacjach rodziców i samych zainteresowanych często podnoszona jest kwestia odpowiedniego wsparcia na różnych etapach edukacyjnych. „Sytuacją wymarzoną jest obecność podczas większości zajęć nauczyciela wspomagającego, stanowiącego komunikacyjny bufor między dzieckiem z ASD a otoczeniem. Niestety tego rodzaju wsparcie, chociaż obwarowane ustawą, w praktyce nie zawsze bywa sumiennie wypełniane” (Janiak i Janiak, 2022, s. 91).

W KIERUNKU NEURORÓŻNORODNOŚCI

Przykładem nowego spojrzenia na autyzm – w kategoriach neuroróżnorodności, jest projekt „Asystent studenta z ASD”. To, co stanowi o jego wartości, to przełomowe podejście do dorosłych osób w spektrum autyzmu, a w konsekwencji – niestereotypowa praktyka wsparcia osób posiadających ten zespół cech. Celem niniejszego projektu jest poprawa sytuacji neuronietypowych studentów szkół wyższych w Polsce poprzez wdrożenie do praktyki funkcjonowania uczelni innowacji społecznej „Tłumacz/Adwokat społeczny – asystent osoby z ASD”³. O potrzebie realizacji projektu świadczy znaczący wzrost liczby studentów neuroróżnorodnych w ostatnich latach na uczelniach – nie tylko o profilu ścisłym/technicznym, ale również humanistycznym, artystycznym czy lingwistycznym.

Zaproponowany model funkcji Asystenta studenta w spektrum autyzmu (ASD)⁴ stanowi wsparcie również dla pracowników oraz wykładowców szkół wyższych, któ-

3 Innowacja społeczna została opracowana przez Fundację Aktywnych „Furia” oraz przetestowana z udziałem studentów i pracowników Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w ramach przedsięwzięcia „Przepis na wielkopolską innowację społeczną – usługi opiekuńcze dla osób zależnych”.

4 Więcej: http://fundacja-furia.pl/studia-asd/?page_id=4

rzy mają bezpośredni kontakt z osobami z ASD (zarówno w procesie rekrutacji oraz studiów). Kluczową postacią jest Asystent, który ma możliwość rozwijać swoje kompetencje w ramach zaproponowanych scenariuszy warsztatów. Istotą innowacji jest bowiem bezpośrednie wspieranie osób w spektrum autyzmu, które cały czas mają w Polsce utrudniony dostęp do usług edukacyjnych, co szczególnie jest widoczne na poziomie studiów wyższych. Zarekomendowany model funkcji Asystenta jest zatem odpowiedzią na realną potrzebę bezpośredniego i efektywnego rzecznictwa oraz wsparcia osób w spektrum autyzmu, ułatwiającego proces studiowania⁵.

Niniejszy projekt został zrealizowany przez DGA S.A. w kooperacji z Fundacją Sowelo i opiera się na skalowaniu wspomnianej innowacji społecznej, która stwarza osobom o szczególnych potrzebach edukacyjnych realną szansę na realizację ich zamierzeń zawodowych i planów życiowych. Stanowi on zatem istotny wkład w rozwój asystentury opartej na rozwoju podmiotowości i samodzielności osób neuro różnorodnych, na zasadach współtowarzyszenia i współdziałania. Wdrażanie tego rozwiązania napotkało jednak na wiele barier (Pachowicz, 2023). Poważnym ogranicznikiem okazał się brak wiedzy i świadomości dotyczącej potencjału i możliwości osób z ASD oraz mylne wyobrażenia i negatywne stereotypy dotyczące tej grupy osób, które skupiały się wokół:

- I. Przekonania, że większość osób z ASD ma niepełnosprawność intelektualną, albo nie radzi sobie z nauką i dlatego zatrzymuje się na etapie szkoły średniej;
- II. Przeświadczenia, iż osoby z autyzmem są z natury nieempatyczne, nieemocjonalne i aspołeczne.

BUDOWANIE SIECI WSPARCIA DLA STUDENTÓW NEURONIETYPOWYCH

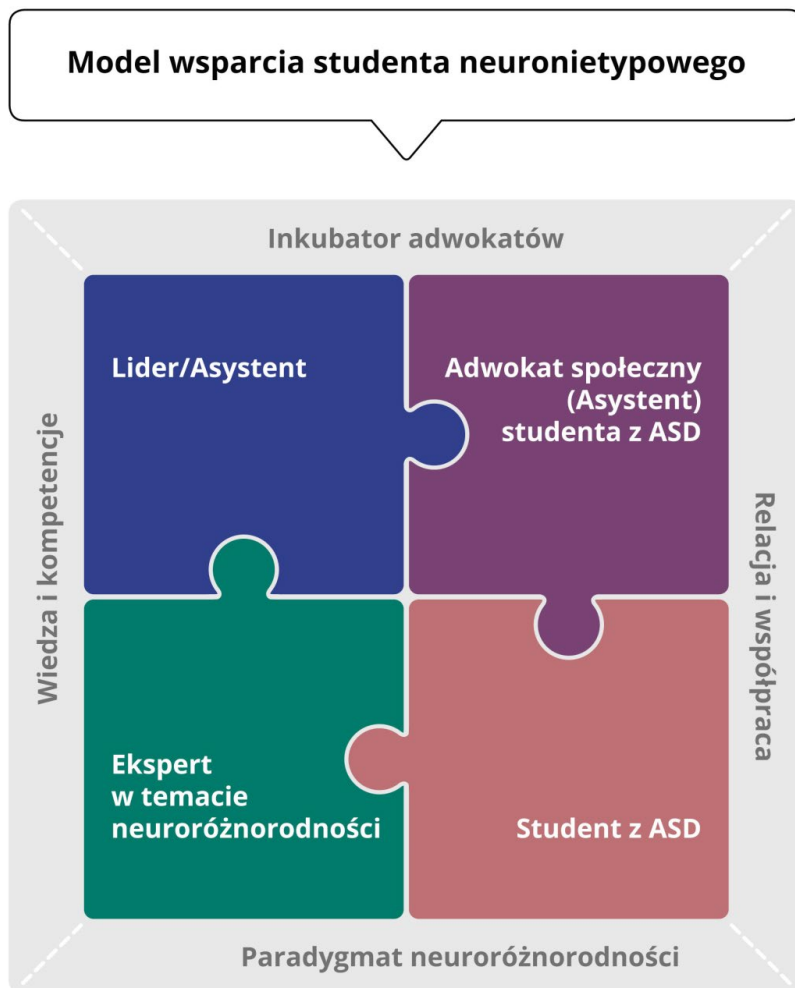
Model wsparcia skalowany w ramach projektu „Asystent studenta z ASD” może być z powodzeniem wdrażany przez uczelnie w Polsce na szeroką skalę. Fundamentem, na którym został on zbudowany, jest paradygmat neuro różnorodności, a w związku z tym niestereotypowa praktyka wsparcia osób w spektrum autyzmu. Co ważne, zaproponowany model ma charakter uniwersalny i może być wdrażany w odniesieniu do osób o różnych potrzebach rozwojowych i edukacyjnych. Podejmowanie szeroko zakrojonych działań wspierających osoby neuro różnorodne wpisuje się w obecny światowy trend budowania włączającej kultury organizacyjnej z wykorzystaniem zasad uniwersalnego projektowania. Niewątpliwą zaletą tego modelu jest jego elastyczność, ponieważ stwarza on możliwość dostawiania go do potrzeb danej szkoły wyższej. Zawiera on cztery główne filary:

- I. **Lider/Asystent** – rolę tę może pełnić zarówno pracownik uczelni, jak i student (ważne są kompetencje oraz przygotowanie merytoryczne osoby, która będzie pełniła tę funkcję);
- II. **Adwokat społeczny (Asystent) studenta z ASD** – to student lub pracownik uczelni, którego zadaniem jest wspieranie studenta neuronietypowego w procesie studiowania;

⁵ Więcej: <https://innowacje.rops.poznan.pl/tlumacz-adwokat-spoeczny-asd/>

- III. **Student z ASD** – osoba, która zgłosi potrzebę zindywidualizowanego wsparcia (nie musi mieć orzeczenia o niepełnosprawności ani formalnej diagnozy, aby to wsparcie otrzymać);
- IV. **Ekspert w tematyce neuroróżnorodności** – osoba, która udzieli wsparcia merytorycznego wszystkim osobom tworzącym społeczność akademicką⁶.

Rysunek 1. Model wsparcia studenta neuronietypowego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analizy dokumentacji projektowej

⁶ Szkoły wyższe mogą również skorzystać z pakietu materiałów dydaktycznych, które zostały przygotowane w ramach niniejszego projektu i dostępne są na stronie: <http://www.inkubatorwielkichjutra.pl/asd/>

Szczegółowa analiza działań projektowych podejmowanych na poziomie szkolnictwa wyższego na rzecz osób w spektrum autyzmu pozwoliła wyłonić przykłady dobrych praktyk⁷. Kluczową kwestią okazuje się wybór osoby, która będzie pełniła rolę Lidera/Asystenta na uczelni, ponieważ odgrywa on bardzo ważną rolę w procesie budowania sieci wsparcia i dlatego powinien mieć siłę przebicia, żeby wprowadzić innowacyjne rozwiązania również na poziom prawny.

Wnioski wynikające z wdrożenia projektu w 24 szkołach wyższych na terenie Polski⁸ pozwoliły na wyłonienie korzystnych czynników, które budują włączającą kulturę organizacyjną. Należą do nich:

- » stworzone wspierające środowisko dla osób, którzy doświadczają różnych trudności (niekoniecznie z orzeczeniem o niepełnosprawności), np. mają problemy adaptacyjne, są w kryzysie emocjonalnym, są osobami wysoko wrażliwymi;
- » promowanie zasad uniwersalnego projektowania w edukacji, czyli takiego projektowania przestrzeni, aby każdy dobrze się w niej czuł (np. „przestrzeń ciszey” przyjazna dla studentów z zaburzeniami integracji sensorycznej, z nadwrażliwością np. słuchową);
- » tworzenie Centrów Wsparcia, które w szczególności będą nastawione na wspieranie studentów pierwszego roku oraz diagnozę ich potrzeb;
- » świadomy i przemyślany wybór Lidera/Asystenta (ważne, żeby rola ta nie została nikomu narzucona, bo kwestią elementarną jest motywacja tej osoby);
- » powierzenie roli asystenta studentowi – to bardzo dobre rozwiązanie, w szczególności, jeśli jest on rówieśnikiem osoby z ASD lub studiuje ten sam kierunek (decyzja ta również nie powinna być narzucona z zewnątrz, tylko powinna wynikać z motywacji wewnętrznej studenta);
- » indywidualizacja wsparcia, ze względu na dodatkowe trudności, których doświadczają osoby neuronietypowe – natury emocjonalnej, psychicznej czy wynikające z zaburzeń integracji sensorycznej (może ona przybrać formę indywidualnej organizacji studiów – IOS);
- » rozbudowana pomoc psychologiczna jako bardzo ważny element systemu wsparcia studentów z różnymi problemami w procesie studiowania (w ramach oferowanego wsparcia powinna być możliwość szybkiego kontaktu z psychologiem, interwentem kryzysowym bądź innym specjalistą, w ramach tak zwanej pierwszej pomocy psychologicznej);
- » wypracowane rozwiązania wspierające studentów z różnymi niepełnosprawnościami (np. w ramach Biura ds. Osób z Niepełnosprawnościami);
- » uczelnianie formy wsparcia absolwentów, aby mogli oni zafunkcjonować na otwartym rynku pracy; współpraca z Biurem Karier i doradcą zawodowym;

7 Szczegółowy opis 11 uczelni wybranych jako przykład dobrych praktyk znajduje się w raporcie badawczym M. Pachowicz (2023), s. 34–80.

8 Podpowiedzi i wskazówki dotyczące budowania sieci wsparcia dla studentów z ASD można odnaleźć w raporcie badawczym M. Pachowicz (2023), s. 81–96.

- » tworzenie pewnej społeczności, np. w ramach grupy wsparcia (może ona przyjąć różne formy – spotkań stacjonarnych lub on-line, towarzyskich czy integracyjnych); angażowanie self-advokatów.

ZAMIAST ZAKOŃCZENIA, KOLEJNY MODEL WSPARCIA

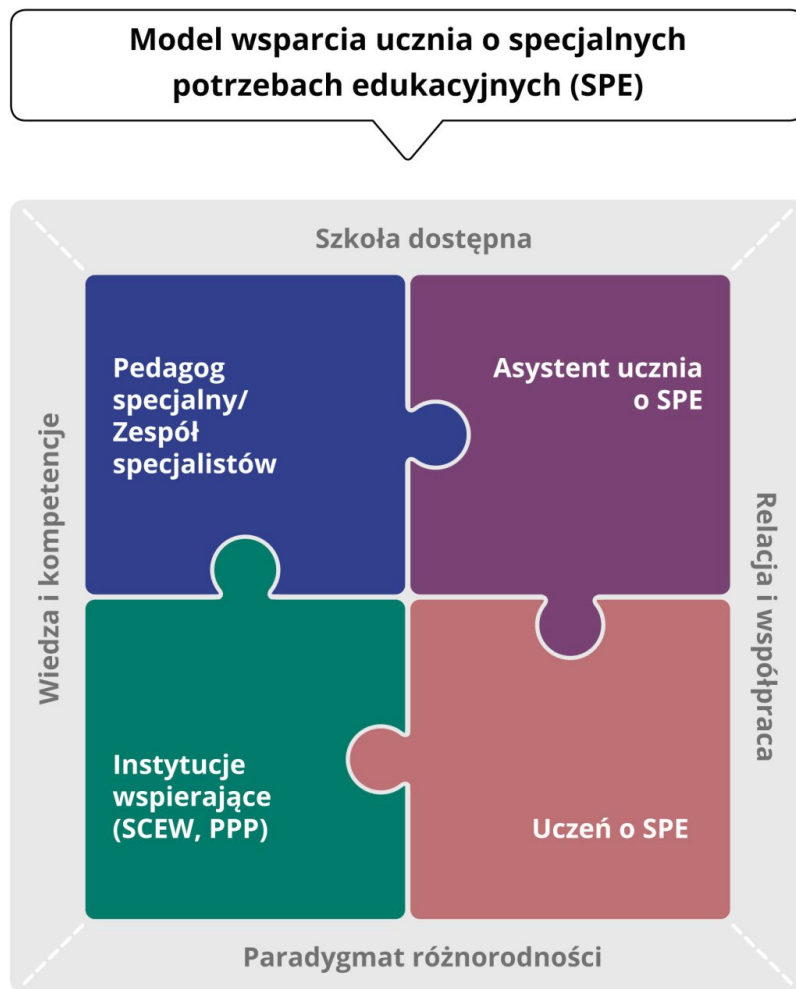
Szerokie spojrzenie na czynniki, które sprzyjają budowaniu włączającej kultury organizacyjnej na poziomie szkoły wyższej, pozwala na wysnucie wniosku, iż podobne rozwiązania można by śmiało wdrażać na niższych poziomach edukacji. W związku z tym pokusiłam się o zaproponowanie Modelu wsparcia ucznia o specjalnych potrzebach edukacyjnych (SPE), proponując analogiczne rozwiązania, dostosowane do szkoły podstawowej i średniej. Zawiera on następujące elementy:

- I. **Pedagog specjalny/Zespół specjalistów** – są to osoby kompetentne oraz przygotowanie merytoryczne do tego, by wspierać zarówno ucznia z trudnościami, jak i jego rodziców oraz nauczycieli;
- II. **Asystent ucznia o SPE** – jego zadaniem jest wspieranie uczniów doświadczających różnych trudności w procesie uczenia się oraz współpraca z nauczycielem edukacji inkluzyjnej;
- III. **Uczeń o SPE** – dziecko, która posiada specjalne potrzeby rozwojowe i edukacyjne, w związku z tym potrzebuje zindywidualizowanego wsparcia;
- IV. **Instytucje wspierające (SCWEW⁹, PPP¹⁰)** – udzielające szeroko rozumianego wsparcia merytorycznego wszystkim osobom tworzącym społeczność szkolną (uczniom, rodzicom, nauczycielom oraz innym pracownikom szkoły),

9 SCWEW (Specjalistyczne Centra Wspierania Edukacji Włączającej), to specjalistyczny zespół działający w przedszkolu specjalnym/szkole specjalnej/placówce specjalnej, którego celem jest wspieranie przedszkoli/szkół ogólnodostępnych w pracy z dziećmi i z uczniami ze zróznicowanymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz podnoszenie jakości edukacji włączającej. Docelowo planuje się stworzenie sieci Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą w całej Polsce na podstawie opracowanych wytycznych i rekomendacji. Więcej na stronie: <https://www.ore.edu.pl/2021/04/czas-na-scwew-dzieci-czekaja-2/>

10 Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne (PPP) – udzielające m.in. wsparcia diagnostycznego (ponieważ o tym, które dziecko otrzyma pomoc asystenta szkolnego powinien decydować zespół orzecznicy w oparciu o diagnozę funkcjonalną).

Rysunek 2. Model wsparcia ucznia o specjalnych potrzebach edukacyjnych (SPE)

Źródło: Opracowanie własne

Na podstawie przeglądu badań dotyczących zatrudniania asystentów edukacyjnych dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w innych krajach (Domagała-Zyśk, 2018), można sformułować następujące rekomendacje, które powinny być wzięte pod uwagę przy wdrażaniu tego rozwiązania w polskich szkołach ogólnodostępnych o charakterze inkluzyjnym:

- » nauczyciel prowadzący powinien być odpowiedzialny za nauczanie wszystkich uczniów w klasie, także uczniów ze SPE i powinien być do tego odpowiednio przygotowywany;

- » rolę asystenta powinno być wspieranie nauczyciela w procesie nauczania, a nie pojedynczego dziecka w procesie uczenia się;
- » asystent nie może zastępować nauczyciela w jego roli ani nie powinien wyręczać ucznia w wykonywaniu zadań;
- » wskazane jest wyodrębnienie różnych typów asystentów i określenie wymagań dotyczących ich kwalifikacji; jego rola powinna być dokładnie określona i powinna podlegać ewaluacji (Domagała-Zyśk, 2018, s. 8–9).

Należy też pamiętać, że uczniowie ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi, to bardzo szeroka grupa dzieci: z różnymi niepełnosprawnościami, z trudnościami w uczeniu się, z deficytami kompetencji językowych, z chorobą przewlekłą i po traumatycznych przeżyciach, z zaburzeniami zachowania i emocji, z rodzin niewydolnych wychowawczo, a także wybitnie zdolnych/ze szczególnymi uzdolnieniami. Często nie wymagają one:

indywidualnego wsparcia asystenta szkolnego ani też dodatkowego nauczyciela ze specjalnym przygotowaniem. Potrzebują, oprócz dodatkowych zajęć o charakterze terapeutycznym, specjalistycznym czy rozwijającym, zrozumienia ich indywidualnych trudności i potrzeb, w tym właściwego edukacyjnego i wychowawczego podejścia nauczycieli uczących, a także odpowiednich metod i form pracy, dostosowania programu nauczania, a wraz z nim – systemu oceniania postępów edukacyjnych (Gołubiew-Konieczna, 2019, s. 15).

Konkludując, wdrożenie funkcji asystenta jest wartościowym rozwiązaniem, które powinno uwzględniać specyfikę danej szkoły oraz grupy dzieci. Warte uwagi jest również to, że praca asystenta będzie tym bardziej efektywna, im bardziej będzie on traktowany jako pracownik szkoły, członek grona pedagogicznego i dzięki temu będzie brał udział w opracowywaniu strategii pracy szkoły – będzie miał poczucie sprawstwa. Obecnie prowadzone są działania pilotażowe, mające na celu wdrożenie rozwiązania asystenta edukacyjnego w polskich szkołach. Na podstawie wniosków wynikających z prowadzonych działań możliwe będzie: (1) wypracowanie rozwiązań na rzecz uruchomienia w przedszkolach/szkołach usług asystenckich; (2) doprecyzowanie charakterystyki grupy dzieci, do której powinny być skierowane usługi asystenckie; (3) wypracowanie standardów tych usług – obejmujące w szczególności opracowanie rekomendacji do rozwiązań prawnych oraz włączenie kwalifikacji „Asystowanie dziecku/uczniowi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi” do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji¹¹. Pozostaje nam zatem czekać na efekty działań pilotażowych.

¹¹ Szczegóły na stronie: Asystent Dziecka/Ucznia ze Specjalnymi Potrzebami Edukacyjnymi (ASPE) – projekt konkursowy MEN. https://efs.mein.gov.pl/wp-content/uploads/2020/01/Zalacznik_nr_10_Asyntent-DzieckaUcznia-ze-Specjalnymi-Potrzebami-Edukacyjnymi-ASPE-%E2%80%93-standard-pracy-i-profil-kompetencyjny.pdf (dostęp: 20.11.2023).

BIBLIOGRAFIA

- DGA S.A.; Fundacja Sowelo. (2022). *Asystent studenta z ASD*. <https://www.dga.pl/projekty/asystent-studenta-z-asd> [dostęp 09.07.2023].
- Domagała-Zyśk, E. (2018). *Personel pomocniczy w szkołach ogólnodostępnych w Europie i USA – wyniki badań nad modelem i skutecznością wsparcia*. Ministerstwo Edukacji Narodowej. https://www.power.gov.pl/media/69358/Asystent_ucznia_2018.pdf
- Fundacja Aktywnych „Furia” (b.d.a). *Studia neuronietypowe. Przewodnik dla pracowników uczelni wyższych. Materiały zebrane*. <http://fundacja-furia.pl/studia-asd/?3d-flip-book=dla-pracownika-v2> [dostęp: 04.06.2023].
- Fundacja Aktywnych „Furia”. (b.d.b). *Tłumacz/adwokat społeczny ASD*. WINS Wielkopolskie Innowacje Społeczne. <https://innowacje.rops.poznan.pl/tlumacz-adwokat-spoeczny-asd/> [dostęp: 04.06.2023].
- Fundacja Aktywnych „Furia”. (b.d.c). *Wstęp [o projekcie]*. http://fundacja-furia.pl/studia-asd/?page_id=4 [dostęp: 04.06.2023].
- Gołębniak, B. D., Pachowicz, M. (red.). (2018). *Ku inkluzji społeczno-kulturowej w szkole. Od pedagogiki klasy do pedagogiki włączającej*. Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej; Collegium Da Vinci. <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/16376>
- Gołubiew-Konieczna, M. (2019). *Asystent ucznia. Wsparcie czy ograniczenie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w edukacji włączającej. Rekomendacje dotyczące przydzielania asystenta*. Ośrodek Rozwoju Edukacji. <https://www.ore.edu.pl/2019/10/asystent-ucznia/>
- Grandin, T., Moore, D. (2022). *Autyzm. Przewodnik. 9 postaw wspierających rozwój dzieci w spektrum*. Wydawnictwo Copernicus Center Press.
- Grandin, T., Panek, R. (2016). *Mózg autystyczny. Podróż w głąb niezwykłych umysłów*. Wydawnictwo Copernicus Center Press.
- Innowacje Społeczne. Inkubator Wielkich Jutra. Dostępność +. (2019–2023). <http://www.inkubatorwielkichjutra.pl/asd/> [dostęp: 20.11.2023].
- Janiak, W., Janiak, J. (2022). *Książka o człowieku w spektrum autyzmu*. Wydawnictwo Natuli.
- Ławicka, J. (2019). *Człowiek w spektrum autyzmu. Podręcznik pedagogiki empatycznej*. Fundacja Prodeste.
- Ośrodek Rozwoju Edukacji [ORE]. (2020). *Asystent Dziecka/Ucznia ze Specjalnymi Potrzebami Edukacyjnymi (ASPE) – projekt konkursowy MEN*. https://efs.mein.gov.pl/wp-content/uploads/2020/01/Zalacznik_nr_10_Asystent-DzieckaUcznia-ze-Specjalnymi-Potrzebami-Edukacyjnymi-ASPE-%E2%80%93-standard-pracy-i-profil-kompetencyjny.pdf [dostęp: 20.11.2023].
- Ośrodek Rozwoju Edukacji [ORE]. (2021). *Czas na SCWEW – dzieci czekają! Prezentujemy Model Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą*. <https://www.ore.edu.pl/2021/04/czas-na-scwew-dzieci-czekaja-2/> [dostęp: 20.11.2023].

- Pachowicz, M. (2018). Mechanizmy ekskluzyjne ukryte w procesie inkluzji. W: B. D. Gołębiak, M. Pachowicz (red.), *Ku inkluzji społeczno-kulturowej w szkole. Od pedagogiki klasy do pedagogiki włączającej* (s. 77-93). Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej; Collegium Da Vinci. https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/16376/inkluzja_int_2.pdf?sequence=1
- Pachowicz, M. (2023). *Student neuro różnorodny w procesie studiowania. Podręcznik dobrych praktyk*. DGA; Fundacja Sowelo. https://sowelo.net.pl/wp-content/uploads/2023/10/Student_neuroroznorodny_podrecznik_final-2.pdf

A MODEL FOR SUPPORTING A NEURODIVERGENT PERSON AT DIFFERENT STAGES OF EDUCATION

ABSTRACT: Currently, a lot of changes are being made in the perception of autism – two perspectives of how it is viewed can be discerned. The first is based on medical discourse, in which the autism spectrum is defined as a holistic developmental disorder, a disability. The second perspective, based on diagnostic changes, recognizes autism as a different, unique developmental model (which occurs among people of all cultures and nationalities, with every conceivable intellectual level or genotype). By defining the autism spectrum as a spectrum of developmental differences (rather than as a disorder or disease), we can see the enormous diversity and individuality of this group of people (Ławicka, 2019, s. 11-14). However, due to sensory integration disorders, attention difficulties and co-occurring emotional and mental problems, many autistic people experience learning problems, at various educational stages. A person who can reduce the risk of them experiencing setbacks and traumatizing situations is a Student Assistant. An example of the implementation of such a solution at the higher education level is the «Student Assistant with ASD» project.

KEYWORDS: student with SEN, inclusion, inclusive education, autism spectrum, student with ASD, assistant, neurodiversity, developmental model